

K FILOZOFICKÉ DIMENZI JAZYKOVÉ KOMPETENCE

Martin Lachout

Metropolitní univerzita Praha, Katedra cizích jazyků,
Dubečská 900/10, 100 31 Praha 10, Česká republika
e-mail: martin.lachout@mup.cz

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Filozofická fakulta, Katedra germanistiky,
Pasteurova 13, 400 96 Ústí nad Labem, Česká republika
e-mail: martin.lachout@ujep.cz

Abstrakt

Jako lingvisté a učitelé cizího jazyka jsme dnes a denně konfrontováni s pojmem i samotnou podstatou komunikativní kompetence, jak svou, tak především s kompetencí našich svěřenců, a to ze všech možných úhlů pohledu, zejména pak z hlediska aplikované lingvistiky. Dimenze, která však námi zůstává poněkud opomíjena, nicméně jde s jazykem a s komunikativní kompetencí ruku v ruce, je dimenze filozofická. Cílem tohoto článku je nastínit čtenáři alespoň ve zkratce, jak na komunikativní kompetenci, respektive na od ní neoddělitelný jazyk, nahlíželi někteří filozofové dob dříve i nedávno minulých.

Úvod

Narodí-li se dítě, dostává se do pro něj zcela neznámého světa. Zpočátku jej ani nikterak zvlášť nevnímá, jeho nezákladnějšími potřebami jsou potřeba jídla a pití, spánku a blízkost matky. Ve vztahu k okolí komunikuje pouze různými druhy křiku, kterými dává najevo své potřeby. V dalším stádiu vývoje začíná dítě broukat, posléze žvatlat a okolo desátého měsíce již začne vyslovovat první slova. Postupně si osvojuje čím dál tím více jednoslabičných slov. Ve stáří asi jednoho roku umí dítě přibližně deset slov a pokouší se vytvářet jednoslovné věty. Sestavovat dvouslovné věty je schopno až koncem druhého roku věku. Dvouleté dítě může ovládat už asi 300 slov, tříleté asi 1000 a pětileté asi 2000. Pro období mezi druhým a pátým rokem věku je však typické především postupné zvládnutí slovních tvarů a větné skladby daného jazyka.

V období od dvou do pěti let věku se dítě začne také postupně zařazovat do společenského života, vytváří si základní představy o životě a o světě, jímž je obklopeno, a začíná si uvědomovat rovněž samo sebe. To představuje velmi složitý proces, který je vlastní pouze člověku. O složitosti sebepoznávání svědčí i ten fakt, že dítě není schopno dlouhou dobu používat zájmena „já“ a často chybuje i ve správném použití posesivních zájmen „moje“ a „tvoje“. Toto chybování je ovšem celkem pochopitelné; rodiče dítěte a i jeho široké okolí o sobě mluví v první osobě jednotného čísla, nazývají se jako „já“, ale jak vysvětlit ani ne dvouletému Matějovi, že on je taky „já“, vždyť přece často ve spojení se svou osobou slychal, že je „ty“ nebo jednoduše „Matěj“. Proto není divu, že o sobě pak mluví ve třetí osobě čísla jednotného, tedy „On jde“, případně „Kluk jde“, resp. „Matěj jde“, namísto správného „Já jdu“.

1 K vybraným filozofickým pojetím jazyka

Přesto však začíná dítě zhruba v období mezi druhým a třetím rokem života označovat sebe sama jako „Já“. Přestane říkat např. „Matěj chce...“ a namísto toho s příslušnou dikcí oznámí světu kolem sebe: „Já chci!“. Oné první osobě dodal patřičnou důležitost francouzský filosof

René Descartes [4], když ve své k subjektu obrácené filosofii učinil z „já myslím“ (ego cogito) základ absolutního poznání. „*Ego cogito, ergo sum*“ – „*myslím, tedy jsem*“ – v mém myšlení je obsažena sebejistota mého Já. Z celkové pochybnosti (ego dubito) plyne pouze jediná výchozí jistota a tou je, že jsem ve své pochybnosti zaručen Já, jakožto pochybující. Descartovo učení však záhy tuto naznačenou personální linii opouští a tím, že určuje to, co myslí jako *res cogitans* (*myslící věc*), se navrácí zpět do filosofie neosobního.

Na personální dimenzi naznačenou Descartovým *ego cogito* navázal Edmund Husserl [14, str. 52n], který zredukoval toto myslící „já“ pomocí fenomenologické metody nazývané epoché na absolutně *transcendentní ego*, a tím se vystavil obvinění ze solipsismu. Pouze toto (a jen toto) transcendentní ego a to, co je v něm zahrnuto, lze totiž klást jako jsoucí. V průběhu fenomenologické redukce Husserl konstatuje, že jiná „Já“ nejsou pouhými představami ve mně. Jiný je sám zdrojem smyslu. Proti námitce solipsismu staví *zkušenost cizího* a dochází k závěru, že jiný je *modifikací mého já*; to, co je cizí je *myslitelné jedině jako analogon vlastního*.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, jak úzce jsou jazyk a postupné nabývání jazykové kompetence spjaty s myšlením a poznáváním vnějšího světa a chápáním sebe sama. Tato skutečnost představuje bezesporu jeden z klíčových předmětů zájmu filozofie. Z tohoto důvodu mají úvahy o jazyce, o jeho původu a podstatě ve filozofii bohatou tradici a nějakým způsobem se s ní musel vypořádat každý filozofický směr. Vzpomeňme například Platóna, jeho žáka Aristotela, nebo později Bacona, Descarta, ale i Komenského s jeho myšlenkou vytvoření jednoduchého všesvětového umělého jazyka, či Locka a další.

Možnost myšlení je tedy uložena ve schopnosti jazykového vyjádření, které je závislé právě na míře jazykové kompetence. Jazyk totiž musíme chápat jako formovanou strukturu označování a myšlení je způsob existence jazykových znaků. Benveniste v této souvislosti praví: „*At' jsou výkony myšlení jakkoli abstraktní či naopak specifické, vždy nacházejí výraz v jazyce.*“ [3, str. 29n] Přitom obsah myšlenky je „*sám o sobě obtížně definovatelný, tento obsah obdrží formu, je-li vysloven, a jinak nikdy. Obdrží formu z jazyka a v jazyce*“ [3, str. 29n]. Jazyk dává „formu obsahu myšlenky“, obsah musí projít jazykem a vytvarovat se v něm. Lingvistická forma tedy není pouhou kondicí transferu, nýbrž i kondicí realizace myšlenky. Myšlenku uchopujeme již uzpůsobenou jazykovými formami.

Prostřednictvím jazyka a postupným nabýváním jazykové kompetence poznáváme svět kolem sebe. Ten ze všeho nejlépe poznáváme v mateřském jazyce, neboť právě v něm jsme totiž tzv. „doma“ a díky němu se nám svět stává srozumitelným. Německý filozof 20. století a významný představitel hermeneutiky H. G. Gadamer [6, str. 25] v této souvislosti napsal:

„Řeč není jedním z prostředků, jimiž si vědomí zprostředkovává svět. Není to vedle znaku a nástroje – které jistě také patří k bytostnému určení člověka – nějaký třetí instrument. Řeč vůbec není instrument ani nástroj. Neboť k podstatě nástroje patří, že ovládáme jeho použití - a to znamená, že jej bereme do ruky a zase odkládáme, když nám posloužil. To není totéž, jako když bereme do úst slova řeči, která jsou po ruce, a když jsme je použili, necháváme je upadnout zpátky do všeobecné slovní zásoby, jíž vládžeme. Taková analogie je falešná, protože se nikdy neocitáme jako vědomí vůči světu tak, že bychom v jakémsi stavu, v němž ještě nemáme řeč, sahali po nástroji dorozumění. Naopak jsme v každém vědění o sobě samých a v každém vědění o světě vždycky už obklopeni řečí, která je naše vlastní. Vyrůstáme, učíme se vyznat ve světě, učíme se znát lidi a nakonec sebe samé tím, jak se učíme mluvit. Učit se mluvit neznamena být uváděn do užívání už hotového nástroje označování nám důvěrně známého světa, nýbrž znamená získávat důvěrnou známost světa samého i toho, jak se s ním setkáváme.“

Zatímco se filozofie pokouší o popis a poznání vnějšího světa, je všeobecně známo, že se lingvistika zabývá již užším popisem a objasněním jazykových fenoménů, přičemž na jazyk nahlíží jako na komplexní systém, který v sobě spojuje jednotlivé gramatické prvky daného jazyka. Těmito základními prvky jazyka jsou později míněny jednotlivé fonémy, morfémy, slova, ale i větší jednotky, jako je věta nebo text. Lingvistika přitom zkoumá jazyk jako prostředek komunikace s přihlédnutím k základním pravidlům použití jazyka.

Ve vývoji teorie jazykové kompetence hraje v jazykovědě zásadní roli rozlišení mezi jazykem a řečí. Tento rozdíl mezi kompetencí/langue (jazykem) a performancí/parole (řečí, promluvou) však není objevem lingvistiky 20. století, i když je prvenství v explicitním použití termínu „kompetence“ přičítáno americkému lingvistovi Noamu Chomskému [15, str. 120]. Implicitní nevědomé rozlišování mezi jazykem a řečí (promluvou) můžeme totiž pozorovat již v samotné podstatě některých jazyků. Mnohé jazyky přece již ve své slovní zásobě rozlišují intuitivně mezi oběma složkami. Srovnajme například *jazyk a řeč* v češtině, *Sprache* a *Rede* v němčině, *language* a *speech* v angličtině. Obdobně je tomu v mnoha dalších jazycích. Navíc vědomé rozlišování mezi oběma rovinnami můžeme pak pozorovat již i v antice, kdy od sebe byly oddělovány gramatika od rétoriky, jako tomu bylo například v Aristotelově *Organonu*. Ještě detailnější doklady o rozlišování nalézáme později např. i v evropském kulturně-jazykovém prostředí u německých filozofů. Na tomto místě nelze nezmínit především práce Hegelovy [2003], který jako jeden z prvních zřetelně diferencuje mezi pojmem „*Rede*“ a „*Sprache*“. Hegel [7, str. 271] přitom zdůrazňuje, že jazyk nepředstavuje samostatný fenomén, nýbrž že tvoří základ systému promluvy.

„§ 459 – Die Anschauung, als unmittelbar zunächst ein Gegebenes und Räumliches, erhält, insofern sie zu einem Zeichen gebraucht wird, die wesentliche Bestimmung, nur als aufgehobene zu sein. Die Intelligenz ist diese ihre Negativität; so ist die wahrhaftere Gestalt der Anschauung, die ein Zeichen ist, ein Dasein in der Zeit, – ein Verschwinden des Daseins, indem es ist, und nach seiner weiteren äußerlichen, psychischen Bestimmtheit ein von der Intelligenz aus ihrer (anthropologischen) eigenen Natürlichkeit hervorgehendes Gesetzsein, – der Ton, die erfüllte Äußerung der sich kundgebenden Innerlichkeit. Der für die bestimmten Vorstellungen sich weiter artikulierende Ton, die Rede, und ihr System, die Sprache, gibt den Empfindungen, Anschauungen, Vorstellungen ein zweites, höheres als ihr unmittelbares Dasein, überhaupt eine Existenz, die im Reiche des Vorstellens gilt. Die Sprache kommt hier nur nach der eigentümlichen Bestimmtheit als das Produkt der Intelligenz, ihre Vorstellungen in einem äußerlichen Elemente zu manifestieren, in Betracht. Wenn von der Sprache auf konkrete Weise gehandelt werden sollte, so wäre für das Material (das Lexikalische) derselben der anthropologische, näher der psychisch-physiologische (§ 401) Standpunkt zurückzurufen, für die Form (die Grammatik) der des Verstandes zu antizipieren. Für das elementarische Material der Sprache hat sich einerseits die Vorstellung bloßer Zufälligkeit verloren, andererseits das Prinzip der Nachahmung auf seinen geringen Umfang, tönende Gegenstände, beschränkt.“¹

¹ Náhled, na samém počátku danost a prostor, dostává, pokud se používá jako znak, zásadní určení být pouze uložený. Inteligence je tato jeho negativita; tudíž je pravdivější/skutečnější formou náhledu, který je znakem, existence v čase nebo ztráta existence, – tím, že je to a podle své další vnější, psychické určenosti danosti vycházející z inteligenci vlastní (antropologické) přirozenosti – zvuk, dokonané vyjádření vnějšně se projevující niternosti. Zvuk, řeč (*parole*) a její systém (*langue*), které se pro určité představy dále artikulují, dávají pocitům, názorům, představám druhou existenci, vyšší než je ta bezprostřední, totiž existenci, která platí v říši představ. Jazyk zde podle své zvláštní určenosti přichází v úvahu pouze jako výsledek potřeby

Podobnou diferenciaci nacházíme i u Wilhelma von Humboldta, z jehož názorů na podstatu jazyka čerpaly celé generace jak lingvistů, tak i filozofů. Humboldt s ohledem na jazykovou kompetenci rozlišuje mezi činností a mezi produktem. Jazyk není podle Humboldta produktem, tedy „*ergonem*“, nýbrž činností, tzn. „*energeiou*“. Humboldt ve svých Spisech k filozofii jazyka [13, str. 418] píše:

„Die Sprache, in ihrem wirklichen Wesen aufgefasst, ist etwas beständig und in jedem Augenblicke Vorübergehendes. Selbst ihre Erhaltung durch die Schrift ist immer nur eine unvollständige, mumienartige Aufbewahrung, die es doch erst wieder bedarf, dass man dabei den lebendigen Vortrag zu versinnlichen sucht. Sie selbst ist kein Werk (Ergon), sondern eine Thätigkeit (Energeia).“²

Termín *energeia* ovšem převzal Humboldt z Aristotelova učení „*Metafyzika*“ [1], „*O duši*“ [2], který *energeiu* chápe jako skutečnost, uskutečnění, jemuž však předchází možnost (*dynamis*), tedy jistá potence. S jejich pomocí vysvětluje pohyb jako přechod věci z možnosti do skutečnosti.

„Duše jest příčinou a počátkem živého těla. Poněvadž to má několikerý význam, je třeba poznamenati, že duše je stejně příčinou v oněch třech rozlišených druzích. Neboť duše je předně původem pohybu, za druhé účelem a za třetí je také příčinou jako podstata oduševnělých těl. Že tedy jako podstata je příčino, je zjevno. Neboť u všeho jest podstata příčinou bytí, bytím živých bytostí pak je život a příčinou jeho jest duše.“ [2, str. 59]

„Z možnosti se stává skutečnost, kterou se však může státi jen působením skutečnosti samé: člověk plodí člověka, vzdělanec utváří vzdělance. Možnost se tedy sama sebou nemůže uvést ve skutečnost, nýbrž musí v ni býti uvedena tím, co již ve skutečnosti jest. Mohutnost jen činností může být převedena v činnost.“ [2, str. 183]

Pojem *energeia* (řec. *ἐνέργεια*) je u Aristotela těsně spjat s jeho dalším pojmem *entelechia* (řec. *ἐντελέχεια*)³, díky níž se stává možnost skutečností. Aristoteles ve své *Metafyzice* [1, str. 240] praví: „*Slovo „skutečnost“ (energeia), jež znamená činnost směřující k dovršení neboli uskutečnění (entelechia)*⁴, bylo od pohybů, pro něž bylo především utvořeno, přeneseno i na

inteligence manifestovat své představy formou navenek se projevujícího prvku. Pokud by se jednalo o jazyk konkrétně použitý, měli bychom se u jeho materiálu (lexikální složka) opírat o hledisko antropologické, přesněji psychicko-fyziologické, pro jeho formu (gramatika) pak anticipovat hledisko rozumové. Pro přirozený materiál jazyka jednak přestala existovat představa pouhé nahodilosti, jednak se omezil princip napodobování na minimum, tj. na předměty vydávající nějaký zvuk. – Překlad: autor.

² Jazyk je ve své podstatě něco neustále a v každém okamžiku pomíjivého. I jeho zachycení a zachování písmem je vždy jen neúplné uchování podobné mumifikaci, takže je vždy třeba si zpřítomnit živý přednes. Jazyk není dílo (*ergon*) nýbrž činnost (*energeia*). – Překlad: autor.

³ Slovo „skutečnost“ (*energeia*): znamená nejprve působení, činnost a v přeneseném významu skutečnost [*ergon*, tj. skutek, srov. 1, IX, str. 8], jež se nevztahuje již tak k působení, činnosti, nýbrž k bytí. Označení „činnost“ se užívá podle Aristotela nejprve o pohybu – neboť ten smyslovým vnímáním nejspíše postřehujeme – a potom i o jiném, např. o činnosti myšlení. Stejný význam jako *energeia* mívá slovo *entelechia*, což znamená původně dovršení, dokonalost. Vztahuje se k bytí a potom k působení, k činnosti, pokud potence má cíl v působení nebo v činnosti a v účelu a cíli (*telos*). Dopržení, uskutečnění se dosahuje činností, jež věc v dovršeném, dokonalém stavu, jenž je účelem, udržuje. Tak Aristoteles v *De Anima* II 1 definuje duši jako *entelechií*; o bohu [1, XII] užívá jednak výrazu *energeia* [1, XII, str. 6n.], jednak *entelechia* [1, XII, str. 8], ježto má na mysli jeho činnost, a aby naznačil, že je to skutečně jsoucno nehmotné, prosté veškeré potenciality. [1, str. 472]

⁴ *entelechie* (z řečtiny *en*, v, *telos*, účel, cíl, *echein*, mít) doslova mít cíl v sobě samém, přeneseně být niterně účelově zaměřen. *Entelechie* je základní pojem aristotelismu, kde vychází z přesvědčení, že vše tíhne k dokonání, dokonalosti, naplnění svého tvaru jako ke svému cíli. Substance tak není oproti běžným názorům něčím statickým, nýbrž je základem řady činností, směřujících k cíli. U člověka je *entelechie* těla duše.

ostatní.“ S pojmem entelechie pracoval později i Gottfried Wilhelm Leibniz [16, str. 38] při charakteristice monád.

Byli bychom však na omylu, kdybychom se domnívali, že lze umístit rovnítko mezi Humboldtovou stratifikací *energeia* (činnost) - *ergon* (produkt) a nám dobře známým Saussurovým pojetím *parole* a *langue*. Humboldt totiž pod pojmem *energeia* rozumí nejen samotnou promluvu, nýbrž i to, co v sobě u Saussura [22, str. 9n] zahrnuje také *langue* (jazyk).

Humboldt se ve svých pracích snaží vysvětlit původ jazyka, nikoli však analýzou jazykovou, nýbrž spíše metafyzickými úvahami. Domníval se, že jazyk je vrozená lidská vlastnost, nedílná součást lidského ducha, že vznikl současně s člověkem jako výplod jeho mozku.

Jeho nejdůležitější názory týkající se filozofie jazyka lze stručně shrnout asi následovně:

1. Jazyk je věčně opakující se práce ducha; slouží k vyjadřování myšlenek pomocí artikulovaných zvuků.
2. Jazyková činnost je postižitelná rozumem jen ve svém výsledku; tím je hotový produkt neboli, podle Humboldta, *ergon*; podstatou jazykové činnosti je podle něho však *energeia*, tzn. tvořivá síla, která je rozumem a smysly nepostižitelná.
3. Existuje vnější zvuková jazyková forma (*äußere Sprachform*) a vnitřní jazyková forma (*innere Sprachform*), v níž se odráží tvořivá síla jazyka.
4. Tvořivým subjektem je národ, který prostřednictvím jazyka vyjadřuje svého národního ducha, svou specifickou psychiku, kulturní a světonázorovou orientaci; studiem jazyka proto můžeme poznávat charakteristické vlastnosti příslušného národa, jeho psychiku.
5. V každém jazyce je obsažena určitá specifická vize, perspektiva či obraz světa (*Weltansicht*), protože pouze prostřednictvím jazyka chápeme svět, jeho objekty, vlastnosti a vztahy.
6. Zvláštnost jazyka spočívá v tom, že spojuje myšlenkový svět se zvukem (zvukovou podobou jazyka) a zprostředkovává vztah mezi člověkem a vnějšími předměty.
7. V jazyce neexistuje nic jednotlivého, každý z jeho prvků se projevuje jen jako část nějakého celku, organismu (v dnešní terminologii bychom řekli „systému“).

Ještě diferencovaněji k problematice jazyka a jazykové kompetence přistupuje Georg von der Gabelentz [5], jenž rozlišuje mezi *Rede*, *Einzelnsprache* a *Sprachvermögen*. Gabelentz [5, str. 3] tuto svou diverzifikaci objasňuje následovně:

„Zunächst gilt die Sprache als Erscheinung, als jeweiliges Ausdrucksmittel für den jeweiligen Gedanken, d.h. als Rede. Zweitens gilt die Sprache als eine einheitliche Gesamtheit solcher Ausdrucksmittel für jeden beliebigen Gedanken. In diesem Sinne reden wir von der Sprache eines Volkes, einer Berufsklasse, eines Schriftstellers usw. Sprache in diesem Sinne ist nicht sowohl die Gesamtheit aller Reden des Volkes, der Classe oder des Einzelnen, - als vielmehr die Gesamtheit derjenigen Fähigkeiten und Neigungen, welche die Form, derjenigen sachlichen Vorstellungen, welche den Stoff der Rede bestimmen. Endlich, drittens, nennt man die Sprache, ebenso, wie das Recht und die Religion, ein Gemeingut der

V moderní filozofii oživil pojem *entelechie* vitalismus, zejména H. Driesch, pro nějž je entelechie čistý princip, utvářející na pozadí čistě hmotných sil živý organismus. [11, str. 105]

*Menschen. Gemeint ist damit das Sprachvermögen, d.h. die allen Völkern innewohnende Gabe des Gedankenausdruckes durch Sprache.*⁵

Terminus „Rede“ tedy Gabelentz chápe jako prostředek pro vyjádření aktuální myšlenky jedince, zatímco „Sprachvermögen“ pro něho představuje obecně platnou schopnost člověka dorozumívat se pomocí jazyka. Gabelentzův pojem Einzelsprache pak můžeme interpretovat jako společné dědictví daného národa.

Jak patrně, přibližuje se Gabelentzova stratifikace tedy nejvíce ze všech uvedených stratifikací Saussurově (Tab. 1).

Tab. 1: Gabelentzova stratifikace v komparaci se Saussurovou

Georg von der Gabelentz	Ferdinand de Saussure
Rede	parole
Einzelsprache	langue
Sprachvermögen	langage

Zdroj: Vlastní

Základní kámen pro současnou teorii jazykové kompetence však položil na počátku 20. století ve svém díle „Kurz obecné lingvistiky“ [17, str. 9n] [orig. „Course de Linguistique Générale“, 1916] ženevský rodák Ferdinand de Saussure, jenž je autorem dichotomie *langue* (jazyk) a *parole* (promluva, mluva), popisující jazyk jak z hlediska systémového (*langue*), tak i z hlediska komunikačního (*parole*). Jazykovou, potažmo komunikativní kompetenci dále rozvíjeli i další vědci jako je například jen namátkou Chomsky, Wittgenstein, Hymes, van Ek, Bachman, Canale a Swainová a mnozí jiní. Zde se však již pohybujeme v dimenzi lingvistické, která není předmětem tohoto příspěvku, a již se můžeme věnovat v některém z příspěvků dalších.

Závěr

Vztahem mezi jazykem a myšlením, jazykem a logikou, provázaností jazyka s chápáním okolního světa, vztahu slova a významu apod. se zabýval snad každý filozofický směr. Je to pochopitelné, neboť jazyk jako prostředek mezilidské komunikace, prostředek výměny názorů, formování myšlenek jedince, tedy jako prostředek zkoumání světa má jazyk pro filozofii zásadní význam. Podíváme-li se do minulosti, můžeme některá z těchto témat, zejména pak problematiku původu jazyka, spatřovat již ve starověku. V této souvislosti jsme v našem článku zmínili Aristotela, patří sem však i další velcí filozofové starověkého Řecka, jako byl Sokrates, Platon, z Římanů pak mj. Titus Lucretius Carus, který zformuloval svůj materialistický náhled na původ jazyka, jenž přetrval až do středověku. A tak bychom mohli dějinami pokračovat dále. Rozsah stanovený pro tento příspěvek ruku v ruce s obsáhlostí problematiky filozofie jazyka nás však přiměly jen ke krátkému a značně průřezovému uchopení dané problematiky. Z tohoto důvodu jsme se zde zaměřili na představitele racionalistické filozofie spočívající v sebejistotě myslícího individua, René Descartesa, který svými názory ovlivnil další v příspěvku zmiňované autory zabývající se vztahem filozofie a jazyka jako byli představitel fenomenologie Husserl se svým pojmem transcendentního ega nebo Chomsky se svým chápáním kompetence. Nastínili jsme zde i pohledy německých

5 Především je jazyk jev, konkrétní prostředek vyjádření konkrétní myšlenky, tj. jazykový projev, řeč. Za druhé je jazyk souhrn všech prostředků vyjádření jakékoliv libovolné myšlenky. V tomto smyslu pak mluvíme o jazyku národa, jazyku příslušníků nějakého povolání, nějakého spisovatele atd. Jazyk v tomto smyslu není jen souhrnem všech jazykových projevů národa, třídy nebo jednotlivce, nýbrž spíše souhrnem těch schopností a preferencí, které určují formu jazykového projevu, a těch věcných představ, které určují jeho obsah. A konečně za třetí je jazyk stejně jako právo a náboženství společným vlastnictvím lidí. Míněna je tu schopnost mluvit, tj. všem národům vlastní schopnost vyjadřovat myšlenky pomocí řeči. – Překlad: autor.

filozofů, konkrétně pohled na věc Humboldtův, Hegelův nebo hermeneutický pohled Gadamerův. Cílem tohoto článku bylo poskytnout čtenáři poněkud jiný pohled na jazykovou, resp. komunikační kompetenci, než jaký je pro něj obvyklý, tedy tentokrát pohled nikoli lingvistický nebo lingvodidaktický, nýbrž pohled filozofický. Samozřejmě jsme si vědomi toho, že zde daná problematika nebyla a ani nemohla být pojednána vyčerpávajícím způsobem.

Literatura

- [1] ARISTOTELES: *Metafyzika*. Praha: Rezek, 2008.
- [2] ARISTOTELES: *O duši*. Praha: Rezek, 1996.
- [3] BENVENISTE, E.: Kategorie myšlení. In: Rezek, P. (ed.): *Logos apofantikos*. Praha, 2000, s. 29-43.
- [4] DESCARTES, R.: *Úvahy o první filozofii*. Praha, Svoboda, 1970.
- [5] GABELENTZ, G.: *Die Sprachwissenschaft. Ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse*. Tübingen, Narr, 1972.
- [6] GADAMER, H-G.: *Člověk a řeč*. Praha: Oikoymenh, 1999.
- [7] HEGEL, G. W. F.: *Werke. Band 10*. Red.: Moldenhauer, E. a K. M. Michel (Hrsg.). 5. Auflage. Frankfurt a. M.: Suhrkamp. 2003.
- [8] HELBIG, G. et al.: *Deutsch als Fremdsprache – Ein internationales Handbuch*. Berlin, de Gruyter, 2001.
- [9] HELBIG, G. et al.: Zweitsprachenerwerb als Lernaktivität II: Lernstrategien – Kommunikationsstrategien – Lerntechniken. In: *Deutsch als Fremdsprache*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- [10] HELBIG, G.: *Vývoj jazykovědy po roce 1970*. Praha, Academia, 1991.
- [11] HORYNA, B. et al.: *Filosofický slovník*. Olomouc, Nakladatelství Olomouc, 1998.
- [12] HUMBOLDT, W.: Ankündigung einer Schrift über die baskische Sprache und Nation, nebst Angabe des Gesichtspunktes und Inhalt derselben (1812). In: ARENS, H.: *Sprachwissenschaft. Der Gang unserer Entwicklung von der Antike bis zur Gegenwart*. Bd. 1, Freiburg/München: Alber, 1969, s. 172.
- [13] HUMBOLDT, W.: *Schriften zur Sprachphilosophie. Werke in fünf Bänden*, Bd. III. Berlin, Rütten & Loening, 1963.
- [14] HUSSERL, E.: *Logische Untersuchungen. Zweiter Band. Erster Teil*, The Hague, 1984.
- [15] CHOMSKY, N.: *Syntaktické struktury*. Praha, Academia, 1996.
- [16] LEIBNIZ, G. W.: *Monadologie a jiné práce*. Svoboda, Praha, 1982.
- [17] De SAUSSURE, F.: *Kurs obecné lingvistiky*. Praha, Academia, 1996.

ABOUT PHILOSOPHICAL DIMENSION OF LANGUAGE COMPETENCE

As linguists and teachers we are confronted with the expression of communicative competence and its own essence on a daily basis. Not only are we confronted with our own communicative competence, but also with our students' communicative competence from various points of view, especially that of applied linguistics. This philosophical dimension, which we neglect slightly, goes hand in hand with language and communicative competence. The aim of this article is to briefly outline how past and current philosophers understood and understand communicative competence and the inseparable language.

ZUR PHILOSOPHISCHEN DIMENSION DER SPRACHKOMPETENZ

Als Linguisten und Fremdsprachenlehrer sind wir täglich mit dem Begriff und persönlichen Charakter der kommunikativen Kompetenz konfrontiert, und zwar aus den verschiedensten Blickwinkeln, vor allem aber aus Sicht der angewandten Linguistik. Dabei handelt es sich nicht nur um unsere eigene Kompetenz, sondern vor allem um die Kompetenz unserer Schüler. Eine Dimension stellt die philosophische Betrachtung dar, die von uns jedoch in gewissem Maße vernachlässigt wird, jedoch mit der Sprache und in der heutigen Zeit mit der geprägten kommunikativen Kompetenz eng zusammenhängt. Das Ziel dieses Beitrags ist es, dem Leser kurz darzustellen, wie sowohl die Sprachkompetenz als auch die kommunikative Kompetenz und die von ihnen nicht trennbare Sprache von einigen ausgewählten Philosophen in verschiedenen Zeitepochen aufgefasst wurde.

WYMIAR FILOZOFICZNY KOMPETENCJI JĘZYKOWEJ

Jako lingwiści i nauczyciele języka obcego jesteśmy nieustannie konfrontowani z pojęciem i istotą kompetencji komunikacyjnej, zarówno własnej, jak i przede wszystkim naszych wychowanków. Aspekt ten jest analizowany z wielu punktów widzenia, najbardziej jednak przez pryzmat lingwistyki stosowanej. Wciąż jednak nieco pomijany jest wymiar filozoficzny, który jest ściśle związany zarówno z językiem, jak i z kompetencją komunikacyjną. Celem niniejszego opracowania jest krótkie przedstawienie postrzegania kompetencji komunikacyjnej i ściśle z nią związanego języka przez niektórych filozofów w bardziej i mniej odległej przeszłości.